

Hoofdstuk 14. Het Bijbelboek Spreuken, en de wijze.

Recapitulatie. Ook dit onderhavige hoofdstuk bevat veel stof. We volstaan echter om in het kort te herhalen wat we inmiddels geschreven hebben over wijzen en wijze. Onder het onderwerp “Wijzen/wijze” in het zaakregister vindt u de pagina’s van deze studie waarnaar verwezen wordt. Ik geef dit alles hieronder weer soms met een enkel commentaar:

1. Het woord “wijze” is een derivaat van het Hebreeuwse חכם.
2. De wijzen van Egypte kunnen de dromen van Faraö die God hem in de tijd van Jozef gegeven heeft en de wondertekenen die Mozes voor Faraö doet niet uitleggen. In het Nieuwe Testament worden twee van zulke wijzen of tovenaars, Jannes en Jambres, met name genoemd. Denk daarbij ook aan de wijzen van Haman in het Bijbelboek Esther en de wijzen van het Perzische Rijk in het Bijbelboek Daniël die ook hun onmacht hebben getoond. Seculiere wijzen kennen de vreeze des HEEREN niet.
3. In de Bijbelse wijsheidsliteratuur gaat het om de vraag: wie is wijs daar hoorders en leraars van de wijsheid op bepaalde momenten dwaas handelen omdat ze met de HEERE niet rekenen. Voorbeelden daarvan zijn Jonadab, de vriend van Amnon die hem slechte raad gaf en zelfs ook Salomo die hoewel buitengewoon door God begiftigd met wijsheid door de veelheid van zijn vrouwen tot afgoderij werd verleid en niet wijs handelde. In het algemeen vervullen wijzen de rol van adviseurs aan koninklijke hoven.
4. De profeten oefenen kritiek op wijzen die zich laten leiden door hun eigenwijsheid zonder de HEERE. Alleen zij zijn werkelijk wijs die Gods goedertierenheden verstaan en letten op de blijken van Zijn voorzienig bestel.
5. In het Bijbelboek Spreuken wordt zoals te verwachten viel veel over dit onderwerp gesproken want de bedoeling van Salomo, de auteur van dit Bijbelboek is om de woorden der wijzen en hun raadselen te verstaan. Ik citeer de volgende uitspraken waarbij ik voornamelijk verwijs naar hoofdstuk 9a. Vanzelfsprekend ga ik er bij de exegeze van de verschillende teksten dieper op in:
  - a. De wijze zal zijn bestraffer liefhebben.
  - b. In de woorden van de wijze ligt wijsheid.
  - c. De verborgen schat van de wijze is heil.
  - d. Een wijze spreekt dagelijks met God. Dagelijks spreken met God is niet alleen het kenmerk van een wijze maar moet ook praktisch zijn van alle ware gelovigen. David bidt: *‘Zie, Gij hebt lust tot waarheid in het binnenste, en in het verborgene maakt Gij mij wijsheid bekend’* (Psalm 51:8). Zie ook Psalm 25:14a en vers 7 berijmd van deze zelfde psalm waar de dichter zingt van Gods verborgen omgang die zielen vinden waar Zijn vrees in woont.
  - e. De wijze spreekt veel dat aangenaam is.
  - f. De wijze heeft zijn huishouding op orde. Wanneer een mens zijn huishouding op orde heeft is dat dus een vrucht van wijsheid.
  - g. De woorden van een wijze genezen.
  - h. Het onderricht van de wijze leert de strikken die tot zijn ondergang bereid worden te vermijden. Zo ging Christus ermee om tijdens Zijn omwandeling op aarde toen joodse wetgeleerden en Farizeën Hem strikken spanden.
  - i. Wie met wijzen omgaat wordt wijs.
  - j. De wijze is in zijn spraak voorzichtig.
  - k. Zelfkennis en vergeving zijn de kracht van een wijs mens.
  - l. Door zijn ontzag voor God vreest de wijze om verkeerd te doen.
  - m. Wat wijzen verwerven is rijk zijn in God.
  - n. Kennis sticht wijzen.
  - o. De mond der wijzen verspreidt kennis.
  - p. De spotter wil door wijzen niet aangesproken worden op zijn verkeerd gedrag.
  - q. Een wijze kan een in woede ontstoken koning tot rust brengen.
  - r. Een wijze spreekt verstandige woorden en heeft kracht van overtuiging.
  - s. Wijzen bewaren wijsheid in hun hart en begeren meer te horen.

- t. Wanneer je een spotter slaat wordt de eenvoudige wijs; de wijze krijgt kennis wanneer je hem vermaant.
  - u. Een wijze is gezegend met overvloed.
  - v. Sterke vestingen worden door een wijze overwonnen.
  - w. Salomo en andere wijzen willen jong en oud opscherpen tot Godsvrucht.
  - x. Een wijze is geestelijk sterk tot welzijn voor zijn land.
  - y. De Godvruchtige wandel van de wijze wordt gezegend.
  - z. Een dwaas zegt wat hij weet maar een wijze weet wat hij zegt.
6. Vooral in de hoofdstukken 10-29 van het Bijbelboek Spreuken vinden we de tegenstelling tussen wijzen en dwazen met allerlei gevolgen voor het moreel gedrag van hen zelf en die door hen onderwezen worden.
  7. In het Nieuwe Testament staan wijzen naast profeten en schriftgeleerden en verwijst Christus naar hun Oudtestamentische ambten. Merk op dat een wijze dus een bepaald ambt vervult.
  8. Alleen wijzen kunnen een spreuk op de juiste wijze toepassen.

Wie is wijs? Deze belangrijke vraag doet zich voor wanneer wij in dit hoofdstuk over dit onderwerp nadenken. Wie is wijs? Aan het einde van Psalm 107:43a stelt de dichter dezelfde vraag en geeft het volgende antwoord: *'die neme deze dingen waar; en dat zij verstandelijk letten op de goedertierenheden des HEEREN'*. Ds. J. J. Poort heeft er een boekje over geschreven.²⁰ De wijze is iemand die al deze dingen die in de psalm genoemd worden waarneemt met het oog op de HEERE. Al deze dingen worden beleden als wonderwerken van God in de verzen 8, 15, 21, 24 en 31 en al Zijn goedertierenheden in de verzen 1, 8, 15, 21 en 43; beide zaken dus tot vijfmaal toe.

Ds. Poort benadrukt dat wij uit genade vanuit het waarnemen van Gods wonderwerken en goedertierenheden de Werkmeester en de Goedertierene Zelf moeten leren kennen en loven namelijk: Zijn recht, Zijn genade, Zijn barmhartigheid, Zijn lankmoedigheid, Zijn hoogheid, Zijn alomtegenwoordigheid en Zijn wegen. Door deze bevindelijke kennis in de verborgen omgang met God maakt de Heilige Geest een mensenkind werkelijk wijs en leert hem dat hij deze kennis ook doorgeeft aan anderen. Vergelijk ook Hosea 14:10 waar dezelfde vraag gesteld wordt.

De vraag doet zich aan ons persoonlijk voor, mannen en vrouwen, ouders en kinderen of wij zelf wijs zijn. Dat is geen vraag naar onze intelligentie maar naar hoe ons hart voor God is. Iemand kan uiterst intelligent zijn hoog scoren met zijn intelligentiequotiënt maar zijn verstand kan hem in de weg zitten om God te zoeken en te vinden. Wat dat betreft kunnen we in de leer bij Blaise Pascal van wie de uitspraak bekend is: het hart heeft zijn redenen, die de rede niet kent²¹. Wie de HEERE vreest heeft een beginsel van die wijsheid die voor God kan bestaan (Spreuken 1:7).

In het Oude Testament worden verschillende wijzen genoemd (zie ook hoofdstuk 9a van deze studie). We denken dan aan Jozef, de meesterdromer die door zijn wijsheid de dromen van de schenker en de bakker en van Faraó uitlegde waardoor hij in de hand van de HEERE het middel was om een groot volk, namelijk Israël en zijn broers in het leven te behouden (Genesis 37-50).

We denken aan Mozes die naar Gods voorzienig bestel onderwezen was in alle wijsheid der Egyptenaren (Handelingen 7:22) en Gods volk door de woestijn geleid heeft. We denken aan Bezaleël en Aholiab en alle man die wijs van hart was in wie de HEERE wijsheid en verstand had gegeven om de tent der samenkomst te bouwen (Exodus 36:1-4).

²⁰ Ds. J. J. Poort, *Wie is wijs? Zes predicaties over Psalm 107*, Utrecht, 1974.

²¹ Blaise Pascal werd geboren in Clermont-Ferrand op 19 juni 1623 en stierf in Parijs op 19 augustus 1662. Hij was een rooms katholieke, Franse wis- en natuurkundige en christelijk filosoof, theoloog en apologet. Hij is altijd rooms gebleven maar had een grote invloed op het protestantisme in het algemeen. Na Pascals dood vond men in de voering van een kledingstuk twee handschriften van hem: een getuigenis in tweevoud op perkament en papier dat zo begint: "Het genadejaar 1654. Maandag 23 november (...) vanaf ongeveer halfelf 's avonds tot ongeveer halfeen 's nachts. VUUR. God van Abraham, God van Isaak, God van Jakob. Niet de God van filosofen en geleerden. Zekerheid. Zekerheid. Gevoel. Vreugde. Vrede. God van Jezus Christus (...)" In zijn *Pensées*, *Gedachten* lezen we de uitspraak: *Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît point.* ("Het hart heeft zijn redenen die de rede niet kent").

Deze wijze mannen werden geholpen door alle vrouwen die wijs van hart waren (Exodus 35:25). Wijsheid is niet alleen een privilege van mannen maar ook vrouwen kunnen door de HEERE begiftigd worden met wijsheid. Dat zien we bij Debora (Richteren 5). Wie denkt ook niet aan de wijze Ruth? Of aan de wijze Esther? We denken ook aan Abigaïl die David behoed heeft voor dwaasheid (1 Samuël 25). En natuurlijk denken we ook aan de wijze echtgenote uit Spreuken 31:10-31 op wie Salomo een lofzang heeft gedicht. Ook David was trouwens een wijs man volgens een uitspraak van de wijze vrouw uit Thekoa (2 Samuël 14). En dat gold in wezen eveneens voor Jotham en zijn fabel (Richteren 9) en voor Simson die dertig Filistijnen met een raadsel verzocht (Richteren 14).

Onder wijze mannen verdient Salomo, de zoon van David vanzelfsprekend een ereplaats. We hopen in een volgend hoofdstuk nader bij hem stil te staan als de auteur van onder andere het Bijbelboek Spreuken. Van hem en de wijsheid waarmee God hem had bekleed toen hij alle schoonheid waarnam waarmee God Zijn schepping had versierd wordt gesproken in 1 Koningen 4:29-34. In dat gedeelte wordt ook gesproken van andere wijzen: Ethan, de Ezrahiel, Heman, Chalcol, en Darda, de zonen van Mahol. Daarbij is het bijzonder opmerkelijk dat de West-Semitische wijsheidsinstructie aan Supe-ameli uit de veertiende eeuw voor Christus een instructie van een vader tot zijn zoon aantoont dat het Bijbelboek Spreuken en Prediker in schriftelijke vorm duizend jaar (!) voor de hellenistische tijd bekend was!

En om niet meer te noemen we denken aan de wijze Asaf. We denken aan de Godvruchtige Job uit Uz die Godsvreeze paart aan wijsheid (Job 1; 28); hij is een historisch persoon, een wijze die internationaal goed bekend staat. We denken aan zijn drie vrienden: Elifaz, de Themaniet; Bildad, de Suhiet; en Zofar, de Naämathiet (Job 2). We denken ook die vierde vriend, Elihu de zoon van Baracheël, de Buziet van het geslacht van Ram (Job 32). De wijsheid als een geschenk van God is zo totaal verschillend van de wijsheid uit Egypte en het Oosten en is inderdaad *'kostelijker dan robijnen, en al wat u lusten mag, is met haar niet te vergelijken'* (Spreuken 3:15).

De plaats der wijzen. Reeds eerder hebben we gesteld dat er geen school voor wijzen was in Israël al kende men wel profetenscholen; althans er is geen plaats in het Oude Testament waaruit blijkt dat er zo'n wijsheidsschool bestond. Reeds uit het ontbreken van dat gegeven wordt nog duidelijker dat de wijsheid in de canonieke boeken van het Oude Testament van een heel ander karakter is dan in de hellenistische tijd en er derhalve geen sprake kan zijn van enige afhankelijkheid van bijvoorbeeld het Bijbelboek Spreuken met de wijsheidsboeken uit de periode van het hellenisme.

De wijze van het Oude Testament is geen filosoof al bemint hij de waarheid en de wijsheid. De wijze van het Oude Testament laat zich niet leiden door geleerdheid of verstand maar door de vreeze des HEEREN. De afgoden van de Griekse en Romeinse filosofen zijn totaal anders dan de God van Abraham, de God van Izaäk, de God van Jakob en de God en Vader van onze HEERE Jezus Christus. En de wijsheid die Hij schenkt kan met recht het predicaat dragen van werkelijke wijsheid te zijn. Werkelijk meer dan Salomo is Jezus Christus.

Dit gezegd hebbende blijft nog de vraag wat de plaats is van de wijzen in Israël. Waarschijnlijk – ik zeg het veronderstellende wijs, want gegevens ontbreken! – moeten we die plaats zoeken bij de hofhouding der koningen toen Israël een koninkrijk werd zoals bij David, Salomo, Rehabeam en Hizkia met name bekend is.

In de hofhouding van David waren er behalve legeraanvoerders, dappere krijgslieden en de profeten Nathan en Gad ook wijzen als Achitofel en Husaï. Bij de hofhouding van Salomo zijn geen namen bekend van wijze raadslieden of adviseurs al wordt wel melding gemaakt van wijzen (Spreuken 22:17), Agur (Spreuken 30:1) en koning Lemuël (Spreuken 31:1). Sommige geleerden beweren dat de Prediker – men spreekt dan van het Hebreeuwse קהלת, Qohelet – niet Salomo maar één van de wijzen zou zijn geweest aan zijn hof. Dat laatste is maar zeer de vraag en wordt niet gestaafd door het Woord want dan klopt Prediker 1:12 niet meer waarin melding wordt gemaakt van het feit dat de prediker koning was over Israël te Jeruzalem.

Bij de hofhouding van Rehabeam zijn ook geen namen van wijzen bekend al waren bij hem naast jongere ook oudere adviseurs al luisterde deze koning naar de verkeerde raad van deze jongeren. Ook bij de hofhouding van Hizkia zijn geen namen van wijzen bekend al hebben de mannen van Hizkia wel spreuken van Salomo verzameld of uitgeschreven (Spreuken 25:1). Na de vierde eeuw na Christus zijn er geen namen van wijzen bekend.

De wijsheid van de wijzen. In elk geval zijn de woorden der wijzen vol van de Heilige Geest heerlijke zaken omdat ze Gods eer bedoelen opdat we heilig leven. Ze zijn daarbij duidelijk bekend gemaakt opdat we ze ernstig overdenken; ware Godsspraken; liefelijk voor de ziel; met de bedoeling dat we op de HEERE alleen vertrouwen. We mogen veronderstellen dat koning Salomo vele wijzen vergaderde rondom zijn troon, mannen in allerlei kunsten en wetenschappen bekwaam met open oog en hart voor Goddelijke en geestelijke dingen; een bijzondere kring van mensen die met de koning de vragen aangaande hun waarneming van de flora en fauna van de wereld (1 Koningen 4:33) bespraken en deze bij het licht van Gods Woord tot in hun diepste wezen onderzochten; met de bedoeling die ten dienste te doen zijn voor de mensen in hun gedrag voor Gods aangezicht in de praktijk van alle dag. Volgens Jeremia 18:18 vormen deze wijzen een aparte groep onderscheiden van profeten en schriftgeleerden.

Sommigen veronderstellen dat aan het hof der koningen omstanders waren die de woorden der wijzen afluisterden en aan anderen doorgaven. Ik weet niet of dat waar is. Het is een veronderstelling! Feit is wel dat in het Nieuwe Testament schriftgeleerden en Farizeën mensen afzonden om te luisteren wat de HEERE Jezus in het openbaar verkondigde en om die woorden dan door te geven opdat zij Hem met list vangen zouden en deze woorden tegen Hem konden gebruiken (zie Markus 14:55-59).

De wijsheid van de wijzen bestaat in het geven van vertroosting aan mensen met het oog op het leven na dit leven zoals we dat bijvoorbeeld vinden in Spreuken 2:21; 3:2, 16, 18; 4:10, 23; 6:23; 8:35; 9:11. Ook merken deze wijzen een zekere orde op in de wereld (overigens van geheel andere aard dan de orde of ma'at van Egypte); een orde die door mensen op zoek naar wijsheid gekend en toegepast wordt (Spreuken 3:19; 6:6-11; 17:12; 20:2; 25:26; 26:1-2; 30:24-28).

De wijze is iemand die in staat is een boek of een gedeelte ervan samen te stellen. Hij of zij moet dus in staat zijn zich schriftelijk goed uit te drukken. Hij is raadgever van koningen en allen die in hoogheid gezeten zijn. Hij beheert economische bronnen. Met zijn wijsheid wordt hij dikwijls geraadpleegd in geval van conflictbeheersing en bij ziekten. Hij geeft onderwijs maar altijd vanuit de vreeze des HEEREN zoals blijkt uit Spreuken 1:7; 2:5; 3:7; 8:13; 9:10; 10:27; 14:2, 26-27; 15:16a, 33; 16:6; 19:23; 22:4; 24:21; 28:14a; 29:25; 31:30. Degenen die de vreeze des HEEREN niet hebben verkoren zijn dwaas (Spreuken 1:29; 15:16b; 23:7; 28:14b). Zo bieden ze aan moeilijke situaties het hoofd. In elk geval hebben de wijzen uit het Oude Testament juist vanwege de vreeze des HEEREN elke vorm van deïsme dat in de achttiende en negentiende eeuw na Christus in Europa opgang deed afgewezen. We noemden eerder in dit hoofdstuk een aantal voorbeelden.

Ik schreef over hij of zij! Het is immers opmerkelijk dat het Hebreeuwse woord voor wijsheid חכמה vrouwelijk is! Dat in Spreuken 9:1-12 sprake is van Vrouwe (!) Wijsheid. En uit 1 Koningen 1 blijkt dat ook vrouwen adviseurs aan het hof waren want Bathseba pleit bij koning David voor Salomo als zijn opvolger in plaats van Adonia.

Hoewel de informatie over wijzen in Oud-Israël vanuit de Bijbel erg schaars is kunnen we toch wel zeggen dat hun wereldvisie niet op een onpersoonlijke orde berust noch op handelingen met automatisch ingebouwde consequenties maar op Gods voorzienig bestel Wiens bemoeienis groot is al blijft de mens verantwoordelijk voor zijn eigen daden.

De wijsheid van de wijzen was belangrijk zoals blijkt uit de historische boeken van het Oude Testament. In een groot aantal situaties traden wijzen aan het hof naar voren als adviseurs van hun koning met het oog op wetmatige zaken, internationale diplomatie, militaire tactieken al was er geen garantie dat de koning hun wijze raad opvolgde. Ze speelden een sleutelrol in Oudtestamentische verhalen en beïnvloedden op zo'n manier de geschiedenis al is het gehele beleid daarvan van de HEERE alleen. Via de raad van wijzen was David in de burgeroorlog overwinnaar. Via de raad van wijzen werd het koninkrijk van Israël gesplitst in een tweestammenrijk en een tienstammenrijk. Ze vervulden een rol ten tijde van de regering van koning Hizkia maar minder dan tijdens Salomo's regering.

Een wijze is niet alleen iemand met kennis of bekwaamheid maar vooral iemand die in staat is toe te passen dat ervaring voordeel oplevert omdat hij in alles Gods hand ziet, God kent en ontzag voor Hem heeft. Die kennis van God komt tot hem doordat de HEERE Zichzelf aan hem openbaart; immers zo kwam Hij ook tot Salomo in het droomgezicht bij Gibeon (1 Koningen 3:3-15). De wijsheid van de wijze is gebaseerd op de kennis van Gods wet en hoe deze in verschillende

levensomstandigheden toe te passen. Daardoor kan hij richting geven aan de juiste gedachte, het juiste gesprek en de juiste daad. Wel is ondank van mensen soms hun loon (Prediker 9:14-15).

Een wijze in Israël leert dat God geen behagen heeft in uiterlijke godsdienst zoals het brengen van offers als het hart er niet bij betrokken is. God heeft lust tot waarheid in het binnenste. Hoe ons hart is voor de HEERE is belangrijker voor God dan al onze godsdienstige activiteiten. Want we kunnen daaraan deelnemen zonder dat ons hart er echt bij is. Vandaar het gebed: HEE-RE, maak mij Uw wijsheid bekend in mijn hart. Want alleen dan ben ik echt wijs.